

KORXONALARDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISHNI RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASINING UMUMIY YO‘NALISH VA XUSUSIYATLARI

Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil tadqiqotchisi (PhD)

ORCID: 0009-0006-2847-9326

Annotatsiya

Mazkur maqolada korxonalarda moliyaviy rejalashtirish samaradorligi va barqaror rivojlanishini ta'minlashda xorijiy tajriba muhim ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlarda moliyaviy rejalashtirish, avvalo, bozor mexanizmlari, raqamli texnologiyalar va moliyaviy nazorat tizimlari bilan uyg'unlashgan holda amalga oshiriladi. Moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash va optimallashtirish, byudjetlashtirish va prognozlashning avtomatlashtirilgan modellaridan foydalanish, risklarni boshqarishning zamonaviy usullarini joriy etish, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga rioya qilish hamda korporativ boshqaruv prinsiplari asosida moliyaviy shaffoflik va mas'uliyatni ta'minlash muhim yo'nalishlar hisoblanadi. Shu bilan birga, xorijiy korxonalar tajribasida innovatsion moliyalashtirish manbalaridan – venchur kapital, obligatsiyalar, lizing va kraudfandingdan keng foydalanish kuzatiladi. Mazkur tajribalarni tahlil qilish orqali O'zbekiston korxonalari uchun moliyaviy rejalashtirish samaradorligini oshirish, raqobatbardoshlikni kuchaytirish va jahon bozorlariga integratsiya jarayonlarini tezlashtirishda muhim metodologik asos yaratiladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy rejalashtirish, moliyaviy rejalashtirish, iqtisodiy rivojlanish, davlat iqtisodiy siyosati, moliyaviy nazorat, investitsiyalar, byudjet, iqtisodiy prognozlash, moliyaviy resurslar, iqtisodiy strategiya.

Аннотация

В данной статье рассматривается зарубежный опыт как важный фактор обеспечения эффективности и устойчивого развития финансового планирования на предприятиях. В развитых странах финансовое планирование осуществляется, прежде всего, в сочетании с рыночными механизмами, цифровыми технологиями и системами финансового контроля. Эффективное распределение и оптимизация финансовых ресурсов, использование автоматизированных моделей бюджетирования и прогнозирования, внедрение современных методов управления рисками, соблюдение международных стандартов финансовой отчетности, обеспечение финансовой прозрачности и ответственности на основе принципов корпоративного управления. При этом опыт зарубежных предприятий показывает широкое использование инновационных источников финансирования – венчурного капитала, облигаций, лизинга и краудфандинга. Анализ этого опыта служит важной методологической основой для узбекских предприятий в целях повышения эффективности финансового планирования, укрепления конкурентоспособности и ускорения интеграционных процессов в мировые рынки.

Ключевые слова: экономическое планирование, финансовое

планирование, экономическое развитие, государственная экономическая политика, финансовый контроль, инвестиции, бюджет, экономическое прогнозирование, финансовые ресурсы, экономическая стратегия.

Abstract

This article considers foreign experience as an important factor in ensuring the effectiveness and sustainable development of financial planning in enterprises. In developed countries, financial planning is carried out, first of all, in combination with market mechanisms, digital technologies and financial control systems. Effective allocation and optimization of financial resources, the use of automated budgeting and forecasting models, the introduction of modern risk management methods, compliance with international financial reporting standards, ensuring financial transparency and responsibility based on the principles of corporate governance. At the same time, the experience of foreign enterprises shows the widespread use of innovative financing sources — venture capital, bonds, leasing and crowdfunding. The analysis of these experiences serves as an important methodological basis for Uzbek enterprises to improve the effectiveness of financial planning, strengthen competitiveness and accelerate the integration processes into world markets.

Keywords: economic planning, financial planning, economic development, state economic policy, financial control, investments, budget, economic forecasting, financial resources, economic strategy.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida korxonalar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan ularning moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishi, uzoq va qisqa muddatli maqsadlarni muvofiqlashtira olishi hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash qobiliyatiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy rejalashtirish nafaqat ichki boshqaruv vositasi, balki korxonaning bozor sharoitidagi raqobatbardoshligini mustahkamlovchi muhim omil hisoblanadi. Korxonalarda moliyaviy rejalashtirish faoliyat samaradorligini ta'minlash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishga erishishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, moliyaviy rejalashtirish nafaqat qisqa muddatli moliyaviy natijalarni boshqarish, balki strategik maqsadlarga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Xorijiy tajribada moliyaviy rejalashtirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: strategik va taktik uyg'unlik, raqamlashtirish va texnologik integratsiya, risk-menejment va barqarorlik, xalqaro standartlar va ochiqlik, shuningdek, innovatsiya va raqobatbardoshlikni hisobga olish.

Shu bilan birga, har bir mamlakatning milliy xususiyatlari ham muhim ahamiyatga ega: Kanadada provinsiyalar o'rtasidagi farqlar, Yevropa davlatlarida Yevropa Ittifoqi standartlari va soliq tizimidagi tafovutlar, O'zbekistonda esa davlat qo'llab-quvvatlashi va soliq imtiyozlari moliyaviy rejalashtirish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqola rivojlangan davlatlar tajribasi asosida korxonalarda moliyaviy rejalashtirishning umumiy yo'nalishlari va xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning O'zbekiston sharoitida qo'llanish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy rejalashtirish masalasi bo'yicha ayrim olimlarning ilmiy ishlarini tahlil qiladigan bo'lsak, bu borada T. Malikov va O. Olimjonovlar "Moliyaviy rejalashtirish" tushunchasini taraqqiyotning asosiy tendensiyalarini aniqlash va moliyaviy tahlil qilish, jalb qilingan mablag'lar va vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni sarflash (joylashtirish) menejmenti, firma ichidagi moliyaviy natijalar va pul oqimlarini rejalashtirish, hisobga olish va nazorat qilish texnologiyasi, investitsion menejment, kapitallar menejmenti, shuningdek faoliyatning boshqa ko'rinishlari (trast, faktoring, lizing va boshqalar) jamlanmasi sifatida tushuntiradi [1].

S. Elmiraev esa o'zining "Korporativ moliya" darsligida shunday ta'rif beradi: "Moliyaviy rejalashtirish korporativ moliyani boshqarish tizimining ajralmas qismi sifatida korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga doir qaror qabul qilish asoslarini ta'minlaydi. Moliyaviy rejalashtirishning korxonalar faoliyati uchun alohida dolzarbligi shundaki, u keskin raqobat sharoitida uzluksiz rivojlanish yo'lini belgilab beradi. Moliyaviy rejalashtirishning noto'g'ri tashkil etilishi, bir tomondan, bozorning ma'lum bir mahsulotga nisbatan to'yinishi, ikkinchi tomondan esa boshqa mahsulotga nisbatan taqchillikning yuzaga kelishiga olib keladi. Natijada bozor muvozanati buziladi" [2].

S. P. Visharning ilmiy tadqiqotlari ham e'tiborga molikdir. U moliyaviy rejalashtirishni boshqaruv tizimining bir qismi sifatida ko'radi va quyidagi ta'rifni keltiradi: "Moliyaviy rejalashtirish umumiy moliyaviy boshqaruv tizimining ajralmas qismi bo'lib, u o'z navbatida korxonaning umumiy boshqaruv tizimining asosiy elementi hisoblanadi. Bu rejalashtirish umumiy strategiyadan tashqarida mavjud bo'la olmaydi" [3].

S. Demin, A. Zinchenko va M. Cherkasovlarning mashinasozlik korxonalarida ishlab chiqarish jarayonlarini moliyaviy rejalashtirish xususiyatlariga oid ilmiy tadqiqotlari ham muhim ahamiyatga ega. Ular mashinasozlik korxonalari uchun tegishli moliyaviy taqsimot tizimini isloh qilish algoritmini taklif etadilar.

Moliyaviy rejalashtirish borasidagi olim I. Zaysevaning ilmiy tadqiqotlari ham dolzarbdir. I. Zayseva moliyaviy rejalashtirishning strategik ahamiyatini alohida ta'kidlaydi: "Bu shunchaki byudjet hisobi emas, balki pul oqimlarini boshqarish, qarzlarni to'lash va korporatsiyaning moliyaviy siyosatini strategik shakllantiradigan qarorlar qabul qilishning kalitidir. Bu keng qamrovli, kelajakka yo'naltirilgan va moslashuvchan reja bo'lib, tashqi qiyinchiliklarga chidamli tizimni yaratadi" [4].

O. Laenko o'z ilmiy tadqiqotlarida rejalashtirish va prognozlash o'rtasidagi farqni aniqlab beradi. Unga ko'ra, rejalashtirish — resurslarni shakllantirish va taqsimlash bo'yicha boshqaruv faoliyati bo'lsa, prognozlash — ixtisoslashtirilgan usullar yordamida kelajakdagi moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash jarayonidir [5].

Y. S. Nexaychuk va A. P. Borisovskaya kabi mualliflar ta'rifiga ko'ra, "Moliyaviy rejalashtirish bu iqtisodiy faoliyatni ta'minlash uchun moliyaviy resurslar manbalarini va ulardan foydalanish yo'nalishlarini aniqlash usullari va vositalari majmuidir". Shuningdek, ular moliyaviy rejalashtirishni naqd pul oqimlariga qaratilgan, strukturaviy va uslubiy jihatdan qurilgan, bozor va mijozlarga

yoʻnaltirilgan, barqaror va uzoq muddatli faoliyatga hissa qoʻshadigan jarayon sifatida talqin etadilar. Ularning fikricha, moliyaviy rejalashtirish tahlildan nazoratgacha boʻlgan protsessual bosqichlarni oʻz ichiga olishi kerak va bu uni faqat buxgalteriya hujjati emas, balki strategik boshqaruv vositasiga aylantiradi [6].

Iqtisodchi olimlardan V. Yankovskaya oʻzining “Korxonalarda rejalashtirish” darsligida rejalashtirishni maqsadlarni belgilash, ularni amalga oshirish vositalarini aniqlash, taʼsir etuvchi omillarni tahlil qilish va ularga erishish yoʻllarini ishlab chiqish jarayoni sifatida talqin qiladi. Uning fikricha: “Moliyaviy rejalashtirish jarayoni murakkablik, motivatsiya, prognozlash, xavfsizlik, muvofiqlashtirish, nazorat qilish va oʻqitishga qaratilgan tizimli boshqaruv funksiyasidan iboratdir. Moliyaviy rejalashtirish — moliyaviy resurslar va pul oqimlarini tashkil etish boʻyicha kelajakdagi harakatlarni aniqlash jarayonidir” [7].

I. V. Kazmina va I. V. Smolyaninovalarning fikriga koʻra, korporativ moliyaviy rejalashtirish — bu barcha faoliyatni ichki va tashqi muhit tomonidan shakllantirilgan moliyaviy imkoniyatlar va cheklovlarga moslashtirish orqali tashkilotning barqaror ishlashini taʼminlash jarayonidir [8].

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda maʼlumotlar asosan xorijiy ilmiy maqolalar, xalqaro moliyaviy tashkilotlarning hisobotlari hamda rivojlangan davlatlar tajribasiga oid rasmiy statistik manbalardan olindi. Olingan maʼlumotlar qiyosiy tahlil usuli orqali solishtirildi, shuningdek, analitik umumlashtirish yondashuvi qoʻllanilib, Oʻzbekiston sharoitiga mos xulosalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ilgʻor xorijiy tajriba va ilmiy ishlanmalar tahlili shuni koʻrsatadiki, korxonalar tashkiliy tuzilmasini shakllantirish jarayoni moliyaviy reja bilan uzviy bogʻliq holda olib boriladi. Jahon amaliyotida korxonalar tashkiliy tuzilmasi va moliyaviy rejasi oʻzaro bogʻliq boʻlishi korxonalar barqaror rivojlanishini taʼminlashning muhim omili sifatida koʻriladi.

Xorijiy mamlakatlarda korxonalar faoliyatining har qanday turi tegishli ijro etuvchi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Bu mexanizmlar faqatgina korxonalar faoliyati bilan bogʻliq vazifalarni bajarish uchun emas, balki moliyaviy boshqaruv jarayonidagi standart talablarni taʼminlash uchun ham xizmat qiladi. Shunday qilib, korxonaning turli xil tuzilmalarini boshqarish hamda moliyaviy boshqaruvni amalga oshirish jarayoni oʻzaro chambarchas bogʻlanadi.

Korxonalar oʻz faoliyatini samarali tashkil etish uchun tashkiliy tuzilmani shakllantirishga alohida eʼtibor qaratadi. Chunki tashkiliy tuzilma nafaqat tashkiliy jarayonlarni muvofiqlashtiruvchi vosita, balki moliyaviy rejalashtirish jarayonining ham muhim vositasidir. Korxonalar boʻlinmalarining faoliyati moliyaviy jihatdan baholanishi, moliyaviy koʻrsatkichlar asosida nazorat qilinishi tashkiliy tuzilma va moliyaviy boshqaruv oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlikni yanada kuchaytiradi.

Xalqaro tajribada moliyaviy harakatlarni nazorat qilish, moliyaviy natijalar bilan bogʻliq muammolarni hal qilish jarayonida “javobgarlik markazlari orqali boshqarish

nazariyasi” keng qo‘llaniladi. Bu nazariya asosida kompaniya tarkibidagi bo‘linmalar umumiy moliyaviy natijaga ma’lum darajada ta’sir etuvchi elementlar sifatida qaraladi. Har bir bo‘linma o‘z faoliyati natijasida ma’lum darajada daromad yoki xarajatlarni shakllantiradi va bu orqali moliyaviy boshqaruvda javobgarlikni o‘z zimmasiga oladi.

Xususan, bu nazariya Angliya, Germaniya va Ispaniya kabi mamlakatlarda keng qo‘llanilgan bo‘lib, natijada “moliyaviy mas’uliyat markazlari” deb nomlangan maxsus tuzilmalar shakllangan. Ularning asosiy vazifasi — bo‘linmalarining moliyaviy natijalarini nazorat qilish, xarajatlar va daromadlarni muvofiqlashtirish hamda umumiy moliyaviy barqarorlikni ta’minlashdir.

Shuningdek, xalqaro tajribada dastlab buxgalteriya hisobi faqat moliyaviy hisobotlarni tayyorlashga qaratilgan bo‘lsa, keyinchalik “moliyaviy hisob markazlari” (FHM) deb nomlanuvchi tuzilmalar shakllangan. Bu markazlar dastlab faqat hisobot tayyorlash uchun xizmat qilgan bo‘lsa, vaqt o‘tishi bilan ular moliyaviy rejalashtirish va nazorat jarayonlarida ham muhim rol o‘ynay boshlagan. Shu tariqa, moliyaviy hisob markazlari javobgarlik markazlariga aylantirilgan va bu orqali moliyaviy boshqaruv samaradorligi oshirilgan.

Xalqaro amaliyotda javobgarlik markazlari orqali boshqarish nazariyasi moliyaviy rejalashtirishning ajralmas qismi sifatida qaraladi. Chunki ushbu markazlar korxonada ichida moliyaviy oqimlarni nazorat qilish, rejalashtirish va boshqarishni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Bu yondashuv korxonada faoliyatining shaffofligini ta’minlash bilan birga, moliyaviy qarorlarning asoslanganligini ham oshiradi.

Shuningdek, xorijiy mamlakatlarda korxonalar moliyaviy rejalashtirish jarayonida byudjetlashtirish tizimidan keng foydalanadi. Byudjetlashtirish jarayonida korxonaning kelgusi faoliyati moliyaviy mas’uliyat markazlari doirasida byudjetlar shaklida rejalashtiriladi. Bu byudjetlar orqali bo‘linmalar faoliyati moliyaviy ko‘rsatkichlar asosida baholanadi, xarajatlar nazorat qilinadi va umumiy moliyaviy maqsadlarga erishish ta’minlanadi.

Byudjetlashtirish jarayonida “pastdan yuqoriga” tamoyiliga amal qilinadi. Ya’ni, dastlab korxonada bo‘linmalari o‘z faoliyati bo‘yicha byudjet loyihalarini ishlab chiqadi. Keyin ushbu loyihalar korxonada rahbariyati tomonidan umumlashtiriladi va yagona byudjet shakllantiriladi. Bu jarayonda daromadlar to‘g‘risidagi hisobot, pul oqimi hisoboti va buxgalteriya balansi kabi asosiy moliyaviy hujjatlar tayyorlanadi.

So‘ngra, ishlab chiqilgan byudjet korxonaning moliyaviy maqsadlari va strategiyasi bilan solishtiriladi. Agar byudjet ko‘rsatkichlari maqsadli ko‘rsatkichlarga mos kelsa, u holda byudjet tasdiqlanadi va direktiv hujjat sifatida qabul qilinadi. Aks holda, byudjet qayta ko‘rib chiqiladi va yangi variant ishlab chiqiladi. Shu tariqa byudjetlashtirish jarayoni korxonada moliyaviy rejalashtirish va nazoratning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi.

AQSh amaliyotida korxonalarda moliyaviy rejalashtirish jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Avvalo, bu jarayon strategik yondashuv asosida tashkil etiladi. Ya’ni, moliyaviy rejalashtirish nafaqat qisqa muddatli maqsadlarni, balki uzoq muddatli strategik maqsadlarni ham qamrab oladi. Bunda kompaniyaning bozor

sharoitlari, raqobatbardoshlik darajasi, investitsiya imkoniyatlari va risk omillari hisobga olinadi.

Bundan tashqari, AQShda moliyaviy rejalashtirish jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari keng qoʻllaniladi. Moliyaviy maʼlumotlarni yigʻish, tahlil qilish va prognozlash jarayonlari maxsus dasturiy taʼminotlar yordamida amalga oshiriladi. Masalan, SAP, Oracle, Microsoft Dynamics kabi tizimlar korxonalarda moliyaviy rejalashtirishni avtomatlashtirishda keng qoʻllaniladi.

Shuningdek, AQSh amaliyotida moliyaviy rejalashtirish jarayonida pul oqimlarini boshqarishga alohida eʼtibor qaratiladi. Chunki pul oqimlari kompaniya likvidligi va toʻlov qobiliyatini taʼminlovchi asosiy omil hisoblanadi. Shu bois pul oqimlarini rejalashtirish va nazorat qilish korxonada moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun muhimdir.

Bundan tashqari, AQShda moliyaviy rejalashtirish jarayonida risklarni boshqarish ham alohida oʻrin tutadi. Kompaniya faoliyati bilan bogʻliq moliyaviy risklar oldindan aniqlanadi, ularni kamaytirish choralari belgilash rejalashtirish jarayonida muhim vazifa hisoblanadi. Shu bilan birga, soliq rejalashtirish ham keng qoʻllaniladi, bunda kompaniya faoliyati turli soliq yurisdiksiyalarida amalga oshirilayotganligi hisobga olinadi va soliq yukini optimallashtirish choralari ishlab chiqiladi.

Umuman olganda, AQSh amaliyotida moliyaviy rejalashtirish jarayonining asosiy xususiyatlari — strategik yondashuv, axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, pul oqimlarini boshqarishga alohida eʼtibor qaratish, risklarni boshqarish va soliq rejalashtirishning samarali tashkil etilishidan iboratdir. Bu xususiyatlar korxonalarda moliyaviy barqarorlikni taʼminlash va ularning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Rossiyada korxonalar moliyaviy rejalashtirish jarayoni AQSh yoki Yevropa tajribasidan farqli jihatlarga ega boʻlib, iqtisodiy tizimning rivojlanish bosqichlari va davlat siyosatining taʼsiri kuchli namoyon boʻladi.

Rossiyada moliyaviy rejalashtirishning oʻziga xos xususiyatlari:

- Rossiya iqtisodiyotida strategik tarmoqlarda (energetika, neft-gaz, metallurgiya) davlat ulushi katta boʻlgani sababli, moliyaviy rejalashtirish jarayonlari koʻp hollarda davlat siyosatidan mustaqil emas. Davlat byudjet siyosati, subsidiyalar va soliq imtiyozlari rejalashtirishga katta taʼsir qiladi.

- Iqtisodiy va siyosiy barqarorsizlik, tashqi sanksiyalar va valyuta kursining oʻzgaruvchanligi sababli koʻp kompaniyalar uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishdan koʻra 1 yillik yoki 3 yillik qisqa muddatli byudjetlarga koʻproq eʼtibor qaratadi.

- Inflyatsiya, rubl kursining barqaror emasligi va bank foiz stavkalarining yuqoriligi sababli kompaniyalar uchun likvidlik (toʻlov qobiliyati) va kesh-flouni prognoz qilish muhim ahamiyatga ega.

- Tashqi sanksiyalar, xomashyo narxlarining oʻzgarishi va siyosiy xavflar sababli ssenariy rejalashtirish (optimistik, realistik, pessimist ssenariylar) keng qoʻllaniladi.

- Rossiyada soliq tizimi nisbatan murakkab va koʻp bosqichli boʻlgani uchun kompaniyalar moliyaviy rejalashtirishda soliq yukini optimallashtirishga katta

ahamiyat beradi. Soliq imtiyozlari, maxsus iqtisodiy zonalar va transfert narxlanish siyosati orqali yukni kamaytirishga harakat qiladi.

- Rossiya kompaniyalarida moliyaviy rejalashtirish faqat buxgalteriya hisobotiga emas, balki boshqaruv hisobotiga asoslanadi. Bu ko‘proq ichki nazorat va samaradorlik tahliliga qaratilgan.

- SAP, 1C, Oracle kabi dasturlar keng qo‘llaniladi, lekin AQSh va Yevropa kompaniyalariga nisbatan avtomatlashtirish darajasi pastroq. Ko‘p hollarda hisobotlar Excel orqali olib boriladi.

- Rossiyada moliyaviy rejalashtirishning muhim jihati inflyatsiya va rubl kursining o‘zgarishini hisobga olishdir. Bu qarzlarni qaytarish qobiliyati va investitsiya rejalarini sezilarli darajada o‘zgartiradi.

Umuman olganda, Rossiyada korxonalar moliyaviy rejalashtirishining asosiy o‘ziga xosligi — davlat ta’siri va tashqi omillarga kuchli bog‘liqlik, qisqa muddatli byudjetlarga ustuvorlik berish, risk va pul oqimi tahliliga alohida e’tibor qaratilishi bilan tavsiflanadi.

Umumiy xorijiy tajribalarda moliyaviy rejalashtirishning farqlari keltirib o‘tilsa.

Umumiy yo‘nalishlar:

- Strategik va taktik rejalashtirish uyg‘unligi – Yevropa kompaniyalari moliyaviy rejalarini 3–5 yillik strategik yo‘nalish va yillik byudjet rejalarini bilan bog‘laydi.

- IFRS asosida hisobot yuritish – Yevropa Ittifoqi korxonalari xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) asosida rejalashtirish va hisobot olib boradi.

- Raqamli texnologiyalardan foydalanish – moliyaviy modellashtirish, prognoz va risk-menejment uchun SAP, Oracle, BI-platformalar keng qo‘llaniladi.

- Risklarni boshqarish integratsiyasi – moliyaviy rejalashtirishda bozor, kredit va valyuta xatarlari tahlil qilinadi.

- Barqarorlik va ESG talablari – Yevropa korxonalari moliyaviy rejalarida ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas’uliyat ko‘rsatkichlarini hisobga oladi (EU Green Deal siyosati ta’siri).

- Yevropa davlatlariga xos xususiyatlar:

- Yevropa Ittifoqi integratsiyasi – ko‘p davlatlarda yagona iqtisodiy va huquqiy maydon mavjudligi moliyaviy rejalashtirishni standartlashtirishga yordam beradi.

- Soliq siyosatida milliy farqlar – garchi YEIDA umumiy qoidalar bo‘lsa-da, korporativ soliq stavkalari har bir davlatda turlicha (masalan, Irlandiyada 12,5%, Fransiyada 25%). Shuning uchun rejalashtirishda soliq yukini optimallashtirish muhim.

- Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash – Yevropa davlatlari (Germaniya, Italiya, Polsha va boshqalar)da SMEs uchun imtiyozli kredit va grant dasturlari moliyaviy rejalashtirishda katta rol o‘ynaydi.

- Innovatsiya va raqobatbardoshlikka yo‘nalish – Horizon Europe va Erasmus+ kabi dasturlar moliyaviy rejalashtirishga innovatsion xarajatlarni kiritishni talab qiladi.

- Valyuta siyosati ta’siri – yevro hududida yagona valyuta rejalashtirishni

osonlashtiradi, yevro hududiga kirmagan davlatlarda esa (masalan, Polsha, Vengriya) valyuta kurslari moliyaviy rejaga ta'sir ko'rsatadi.

Yevropa davlatlarida moliyaviy rejalashtirish rivojlangan mamlakatlarga xos prinsiplarga (shaffoflik, strategik yo'nalish, risk-menejment) asoslanadi. Ammo YEI integratsiyasi, milliy soliq siyosatlaridagi farqlar, innovatsion dasturlarga qaratilgan e'tibor va yevro hududining ta'siri uning o'ziga xos xususiyatlaridir (1-jadval).

1-jadval

Yevropa va O'zbekistonda korxonalarda moliyaviy rejalashtirishni rivojlangan davlatlar tajribasi asosida qiyosiy tahlil

Jahon tajribasi O'zbek sharoiti	Kanada	Yevropa davlatlari	O'zbekiston
Strategik va taktik rejalashtirish	3–5 yillik strategik va yillik taktik rejalar uyg'unligi	3–5 yillik strategik rejalar + yillik byudjet rejasi	Ko'p hollarda yillik va chorak yillik byudjet asosida, strategik rejalashtirish rivojlanmoqda
Xalqaro standartlar (IFRS/GAAP)	IFRS asosida korxonalar hisobotlari	IFRS asosida rejalashtirish va hisobot	Xalqaro standartlar tartibida hisobot beruvchi korxonalar soni cheklangan; asosan milliy buxgalteriya standartlari (NABU) qo'llaniladi
Raqamli texnologiyalar va ERP tizimlari	SAP, Oracle, BI platformalar keng qo'llaniladi	SAP, Oracle, BI platformalar, raqamli prognoz va modellashtirish	ERP tizimlari va raqamli platformalar kirib kelmoqda, lekin keng tarqalmagan
Risk-menejment	Moliyaviy, bozor va valyuta xatarlarini tahlil qilish	ESG, valyuta, kredit va bozor xatarlarini tahlil qilish	Xatarlarni baholash tizimi rivojlanmoqda, asosan moliyaviy va operatsion xatarlar ko'rib chiqiladi
Soliq siyosati ta'siri	Federal va provinsial farqlar, soliqlarni optimallashtirish	ES doirasida umumiy qoidalar, ammo davlatga qarab soliq stavkalari farq qiladi	Soliq siyosatining birlamchi ta'siri, soliq imtiyozlari va preferensiyalar orqali rejalashtirish
Kichik va o'rta biznes qo'llab-quvvatlashi	Kredit, grant va subsidiyalar dasturlari	SMEs uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari	O'zbekistonda mikrokreditlash va davlat grantlari orqali qo'llab-quvvatlash davom etmoqda
Innovatsiya va ilmiy-tadqiqot	SR&ED dasturi orqali tadqiqot xarajatlari	Horizon Europe, innovatsion dasturlar	Innovatsiya va R&D dasturlari rivojlanmoqda, lekin hanuz keng tarqalmagan

Jahon tajribasi O‘zbek sharoiti	Kanada	Yevropa davlatlari	O‘zbekiston
Barqarorlik va ESG	Barqarorlik va ijtimoiy mas’uliyat hisobga olinadi	Ekologik va ijtimoiy ko‘rsatkichlar EU Green Deal bilan integratsiyalangan	Barqarorlik va ESG masalalari hanuz yangi bosqichda, milliy qonunchilikda sekin joriy etilmoqda

Mazkur keltirilgan 1-jadvalda: Kanada va Yevropa – strategik, raqamli, risk-menejment va ESGga yo‘naltirilgan, xalqaro standartlar asosida moliyaviy rejalashtirishni rivojlantirgan. O‘zbekiston – asosan taktik va yillik byudjetlashishga tayangan; raqamli texnologiyalar va xalqaro standartlar cheklangan; innovatsiya va ESG dasturlari rivojlanayotgan bosqichda

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu ishning asosiy maqsadi — korxonalarda moliyaviy rejalashtirishni rivojlangan davlatlar tajribasi asosida tahlil qilish va uning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanish imkoniyatlarini aniqlashdir.

Rivojlangan davlatlarda moliyaviy rejalashtirishning umumiy yo‘nalishlari va asosiy xususiyatlarini o‘rganish, korxonalarda strategik va taktik rejalashtirish, raqamlashtirish, risk-menejment va barqarorlikning xalqaro tajribada qanday amalga oshirilishini tahlil qilish, rivojlangan davlatlar tajribasining O‘zbekiston sharoitiga mos keladigan jihatlarini aniqlash ham ushbu tadqiqotning vazifalari hisoblanadi.

Shuningdek, moliyaviy rejalashtirish jarayonlarini samarali tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish nazarda tutiladi. Ushbu takliflar ishning nazariy va amaliy qiymatini oshirishga, shuningdek, O‘zbekiston korxonalarida moliyaviy rejalashtirish tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Маликов Т.С., Олимжонов О.О. Молия. Дарслик / Тошкент Молия институти. – Тошкент: 2019. – 89 бет.
2. Elmirezayev S. Korporativ moliya. Darslik. – T.: 2018 yil, 68 bet.
3. Вишар С. П. Современные проблемы финансового планирования предприятий системы потребительской кооперации в России // Символ науки. 2016. № 6. С. 160-163.
4. Демин С. С., Зинченко А. С., Черкасов М. Н. Особенности финансового планирования производственных процессов на предприятиях машиностроения // Вестник университета. 2016. № 5. С. 130-132.
5. Зайцева И.С. Рол финансового планирования в формировании финансовой политики корпорации // Политика, экономика и инноваци. 2016. № 8 (10). С. 1-4.
6. Лаенко О.А. Методы финансового планирования и прогнозирования на предприятиях // Вестник Прикамского социального института. 2016. С. 52-55.
7. Нехайчук Ю. С., Борисовская А. П. Об организации финансового планирования на промышленном предприятии // Символ науки. 2016. № 9. С.

117-121

8. Янковская В. В. Планирование на предприятии: Учебник / В. В. Янковская. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 425 с.

9. Казмина И. В., Смолянинова И. В., Щеголева Т. В. Символ науки. 2016. № 4. С. 83–84.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, avgust, 8-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**